

ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ VE GELECEK BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

Emre Kadir ÖZEKENCİ*

Öz

Bu çalışmada, uluslararası ticaret ve lojistik bölümü lisans öğrencilerinin eğitimini aldıkları alana dair düşünceleri ve gelecekteki mesleki beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, 2023-2024 akademik yılı bahar döneminde Mersin-Çağ üniversitesinde öğrenim gören 18 öğrenciyle derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, amaçlı örnekleme yöntemi ve fenomenoloji araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analize başvurulmuştur. Lisans öğrencilerinden toplanan veriler doğrultusunda kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. İncelemeler sonucunda, lisans öğrencilerinin: bölümü bilinçli olarak seçtiği, birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar bölüme ilişkin görüşlerinin olumlu yönde değiştiği, lisans eğitimlerinde uzaktan eğitim ve bölümün %100 İngilizce olmasının sorun yarattığı, geniş iş imkanı ve kariyer hedefi nedeniyle özel sektörde çalışmak istedikleri, lisans eğitiminde kendilerini yabancı dil ve uygulamaya yönelik ders konusunda yetersiz gördükleri, staj ve network gibi iş bulmaya yönelik girişimlerinin olduğu, satış ve pazarlama alanında uzmanlaşmak istedikleri, öğrencilerin çalışacağı yerden beklentilerinin bilgi/deneyim kazanmalarının yanı sıra kendilerine değer yaratmaları isteği, çalışacağı yerden ilk beş yıl ki beklentileri ise yüksek maaş, sosyal olanlar ile terfi almaları ve Türkiye'nin ihracat ve lojistikteki potansiyeli nedeniyle yurt içinde çalışmak istedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ticaret ve lojistik, Eğitim, Mesleki ve gelecek beklentileri, İçerik analizi.

Jel Kodu: A22, F10, L90

Investigation of the Professional and Future Expectations of International Trade and Logistics Undergraduate Students

Abstract

The aim of this study is to determine the thoughts of undergraduate students in the Department of International Trade and Logistics regarding their field of study and their future professional expectations. Accordingly, in-depth interviews were conducted with 18 students enrolled at Mersin-Cag University during the spring semester of the 2023-2024 academic year. This study employed purposive sampling method and phenomenological research design. Content analysis and descriptive analysis were utilized to analyze the data obtained from the research. Codes, categories, and themes were developed based on the data collected from undergraduate students. The findings revealed that undergraduate students consciously chose the department, their perspectives on the department became more positive from the first year to the fourth year, distance learning and 100% English instruction in undergraduate education posed challenges, they desired to work in the private sector due to its broad job opportunities and career aspirations, they perceived themselves as lacking proficiency in foreign languages and practical courses in their undergraduate education, they made efforts to secure employment through internships and networking, they expressed a desire to specialize in sales and marketing, their expectations from their future workplace included gaining knowledge/experience and adding value to themselves, their expectations for the first five years of employment included receiving promotions with higher salaries and social benefits, and they preferred to work in their home country due to Turkey's export and logistics potential and their lack of experience.

Keywords: International trade and logistics, Education, Professional and future expectations, Content analysis.

Jel Code: A22, F10, L90

* Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ekadirozekenci@cag.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6669-0006>

1. Giriş

Küreselleşme ve ticari serbestleşmenin hız kazanmasıyla, tarifeler ve tarife dışı engeller önemli ölçüde azalmış ve buna paralel olarak lojistik ve ulaştırma küresel ticarete önemli bir hal almıştır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası lojistik, dış ticaret ortamının geliştirilmesinde ve uygulanmasında çeşitli kolaylıklar sağlamaktadır. Küresel ticaretin genişlemesi ile birlikte, lojistik gelişmişlik düzeyi uluslararası ticareti etkileyen ve kısıtlayan önemli bir gösterge haline gelmiştir (Ma vd., 2021). Uluslararası ticaret ve lojistik, ekonomik büyümeyi, pazar genişlemesini, kaynak optimizasyonunu, kültürel alışverişi, istihdam yaratmayı, tedarik zinciri verimliliğini, rekabet üstünlüğünü ve küreselleşmeyi destekleyen modern ekonomideki temel yapıtaşlarından biridir. Dolayısıyla, uluslararası ticaret ve lojistikle ilgili fırsatları ve zorlukları anlamak ve bunları avantaja çevirmek, toplumların, hükümetlerin ve firmaların giderek birbirine bağlı hale geldiği dünyada önem arz etmektedir (Salawu vd., 2022; Song & Lee, 2022).

Son yıllarda, uluslararası ticaret ve lojistik alanına verilen önem dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de artmaktadır. Zaman içinde, ülkemizde faaliyet gösteren üniversiteler uluslararası ticaret ve lojistik programını açık öğretim, fakülte ve yüksekokulu gibi çeşitli seviyelerde açmaya başlamıştır. 2024 yılı Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Lisans Atlasına göre, ülke genelinde uluslararası ticaret ve lojistik bölümüne ilişkin 2 açık öğretim, 40 fakülte ve 2 yüksekokul bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye genelinde 26'sı devlet ve 9'u vakıf olmak üzere toplam 35 üniversitede Uluslararası Ticaret ve Lojistik programına ilişkin eğitim-öğretim faaliyetleri sürdürülmektedir (<https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10824> Erişim Tarihi: 15.04.2024). Üniversitelerin uluslararası ticaret ve lojistik programına artan ilgisine rağmen, bu programda eğitim alan öğrencilerin aldıkları eğitim ve gelecekteki mesleki beklentilerinin incelenmesi de önemlidir.

Money vd.'ne (2017) göre, lisans öğrencilerinin üniversiteden beklentileri, öğrenme biçimleri, yüksek öğrenimdeki başarıları ve memnuniyetleri üzerinde etkili olabilir. Ayrıca, yükseköğretim kurumları öğrencilerin beklentilerinin farkında olmazsa ve bunlara cevap veremezse, öğrenciler başarısız olabilir, eğitimini yarıda bırakabilir veya derslerine tam olarak odaklanamayabilirler. Öğrenci beklentileri, çeşitli faktörlerin etkilediği karmaşık yapıları içermektedir. Örneğin, yükseköğretime geçiş, birçok öğrenci için evden uzakta yaşama konusundaki ilk deneyimi olabilir ve aynı zamanda yeni akademik ve sosyal sorumluluklara uyum sağlamak için önemli bir dönemdir (Tomlinson vd., 2023, s.1054). Hall (2002)'e göre, kariyer planlaması genellikle yükseköğretim sırasında başlar ve kariyerin ilk yılları gençler için çok önemlidir. Buna paralel olarak, alan yazında farklı bölümlerde öğrenim gören lisans öğrencilerinin aldıkları eğitim ve mesleki beklentilerine yönelik çeşitli çalışmalara rastlamak mümkündür.

Spencer (2005) eğitim psikolojisi lisans öğrencilerinin öğretim ve öğrenme beklentilerinin neler olduğunu incelemiştir. Cox vd. (2012) yapmış oldukları çalışmada akademi ve endüstrideki mühendislerin, mühendislik lisans öğrencilerinin sahip olması gerektiği nitelikleri tanımlamaya çalışmıştır. Gökmenoğlu (2013) çalışmasında öğretmen eğitimcilerinin öğretmen adaylarından beklentileri ve eğitim fakültesinin sağladığı mevcut olanaklara ilişkin görüşlerini araştırmak amacıyla derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Money vd. (2017) ikinci sınıf ve son sınıf öğrencilerinin lisans eğitimindeki beklentilerine ilişkin algılarını araştırmıştır. Gürler (2023) yapmış olduğu çalışmada müzik bölümü öğrencilerinin eğitimini aldıkları alana ilişkin düşüncelerini ve gelecek ile ilgili beklentilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Özdemir ve Kaymak (2024) çalışmasında coğrafya bölümü son sınıf öğrencilerinin coğrafyacı mesleğine bakışlarını, mezuniyet sonrasına ilişkin mesleki beklentilerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Yukarıda görüleceği üzere, farklı bölümlerde eğitim gören lisans öğrencilerinin aldıkları eğitim ve gelecekteki mesleki beklentilerine ilişkin birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Ancak, Demirtaş ve Bozyiğit (2023) tarafından vurgulandığı gibi, uluslararası ticaret ve lojistik

bölümündeki lisans öğrencilerinin aldıkları eğitim ve mesleki beklentilerine ilişkin yapılan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada uluslararası ticaret ve lojistik bölümü lisans öğrencilerinin eğitimini aldıkları bölüme dair düşünceleri ve gelecekteki mesleki beklentilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulguların, ilgili akademik literatüre, sektöre ve üniversite yöneticilerine bir bakış açısı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Araştırma Sorusu

Bu çalışma, nitel araştırma desenine göre tasarlandığı için hipotez kurulmamış olup, araştırma sorusu oluşturulmuştur. Bu nedenle, çalışmanın amacı doğrultusunda bir temel araştırma sorusu ve temel araştırma sorusu ile bağlantılı on altı soru oluşturulmuştur:

Temel araştırma sorusu:

Uluslararası Ticaret ve Lojistik lisans öğrencilerinin geleceğe yönelik mesleki beklentileri ve aldıkları eğitim ile ilgili görüşleri nelerdir?

Alt araştırma soruları:

1. Uluslararası Ticaret ve Lojistik öğrencileri bölümü bilinçli bir şekilde mi tercih etmişler? Tercihlerinde etkili olan faktörler nelerdir?
2. Öğrencilerin bölümle ilgili görüşlerinin birinci sınıf ve dördüncü sınıf arasındaki değişimi nasıl olmuştur?
3. Eğitim sürecinde yaşanan sorunlar ve sorunlara getirilen çözüm önerileri nelerdir?
4. Öğrenciler mezun olduktan sonra hangi sektörde çalışmak istiyorlar?
5. Öğrenciler eğitim anlamında hangi alanlarda kendilerinde eksik görmekte-dir?
6. Öğrenciler lisans eğitimi boyunca kendilerine iş bulmada yardımcı olacak neler yapmışlardır?
7. Öğrencilerin mesleki olarak uzmanlaşmak istediği alanlar nedir?
8. Öğrencilerin çalışacağı yerden beklentileri nelerdir?
9. Öğrencilerin çalışacağı yerdeki ilk beş yıllık beklentileri nelerdir?
10. Öğrenciler mesleklerini yurtiçinde mi yurtdışında mı icra etmek istemektedir?

2. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma sorusu, araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama ve analiz yöntemi ile geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Deseni

Pozitif bilimlerin genellemeye özgü nicel araştırma yönteminden farklı olarak nitel araştırma, insana özgü bireysel özelliklerin farklı ve derin doğasına odaklanır. Bu kapsamda nitel araştırma, genellemelerden ziyade bilginin derinliği ve özgünlüğünün önemini vurgular (Baltacı, 2019, s.369). Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji desenine başvurulmuştur. Fenomenoloji araştırma deseni, bireylerin düşüncelerini, algılarını ve deneyimlerini anlamak için sıklıkla kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu desen, katılımcıların görüş ve deneyimlerinin derinlemesine incelenmesine olanak tanır. Fenomenolojik çalışmalarda genellikle nitel araştırma yöntemlerine başvurulur ve bireylerin deneyimlerini anlamak için mülakat, gözlem ve odak grup gibi teknikleri kullanılmalarını içerir (Groenewald, 2004). Fenomenolojik yöntemler özellikle bireylerin deneyimlerini ve algılarını kendi bakış açılarından ön plana çıkarmada ve dolayısıyla yapısal veya normatif varsayımlara meydan okumada etkilidir (Lester, 1999). Bu çalışmada, uluslararası ticaret ve lojistik bölümü 4. Sınıf

öğrencilerinin kariyer ve gelecek beklentilerine yönelik algıları araştırılmış ve öğrencilerin lisans eğitimlerine, mesleki tercihlerine ve gelecek planlarına ilişkin görüşleri toplanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2023-2024 bahar döneminde Mersin-Çağ Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik bölümü son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu çalışmada son sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni hazırlık eğitimi ile bölümde 5 yıl geçirmiş olmaları sebebiyle alana ilişkin daha fazla deneyim ve bilgi sahibi olmalarıdır. Ayrıca, öğrencilerin yakın zamanda mezun olması beklendiği için kariyerlerine ilişkin daha somut ve planlı düşünceye sahip olmalarıdır. Bu çalışma gönüllülük esasına göre yürütüldüğü için yalnızca çalışmaya katkı sunmak isteyen öğrencilerle görüşme sağlanmıştır. Dolayısıyla son sınıftaki bütün öğrencilere ulaşmanın mümkün olmaması ve araştırmanın nitel desende tasarlanması sebebiyle çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubundaki öğrenciler araştırmanın amacına yönelik seçilmiştir. Altunışık vd. (2023) ve Obilor (2023) araştırmacının istatistiksel çıkarımlar yapmak yerine belirli bir olgu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek istediği durumlarda ve deneyimlerin/alguların keşfedilmesi ve yorumlanmasına odaklanan derinlemesine çalışmalar için amaçlı örneklem yönteminin uygun olacağını bildirmiştir. Bu doğrultuda, çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemine göre belirlenmiş 18 son sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun %72 (n=13) erkek, %28 (n=5) kadın öğrencidir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada öğrencilerin gelecek mesleki beklentilerinin yanı sıra lisans eğitimi boyunca karşılaştıkları olumsuzluklar ve aldıkları eğitime ilişkin görüşlerinin toplanması için derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu geçmiş çalışmalardan (Demirtaş & Bozyiğit, 2023; Ferrinho vd., 2011; Gürler, 2023; Yudina, 2020) yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın amacına uygun araştırma sorularının belirlenebilmesi için geçmiş çalışmalar sistematik olarak incelenmiş ve konuyla bağlantılı soru havuzu oluşturulmuştur. Görüşme formunda yer alan soruların niteliği ve anlaşılabilirliği ilgili alanda uzman iki öğretim üyesi tarafından sağlanmıştır. Taslak formunun onayı alındıktan sonra araştırmaya ilişkin pilot uygulama Uluslararası Ticaret ve Pazarlama programında yüksek lisans yapan beş öğrenci tarafından gerçekleştirilmiştir. Uzman görüşü ve öğrencilerden alınan geri bildirimler doğrultusunda görüşme formunun son hali tamamlanmıştır. Görüşme formu demografik bilgiler ve görüşme sorularının yer aldığı iki bölümden oluşmaktadır. Hazırlanmış yapılandırılmış formda, araştırmanın amacına uygun on açık uçlu ve demografik özelliklerin ölçülmesine ilişkin beş soru oluşturulmuş ve bu sorular öğrencilere 22.05.2024-29.05.2024 tarihleri arasında sorulmuştur. Bu bağlamda, öğrencilerin kendilerini rahat hissedebilmeleri ve en iyi şekilde ifade edebilecekleri görüşme ortamı hazırlanmıştır. Görüşme öncesinde öğrencilere konuyla ilgili bilgilendirme yapılmış, dilediklerinde mülakata son verilebileceği ve elde edilen verilerin KVKK kapsamında depolanacağı taahhütü verilmiştir. Her bir öğrenciyle yaklaşık 15 ile 20 dakikalık yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler görüşme formunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde cevaplamıştır. Öğrencilerden elde edilen verilerin çözümlenmesi betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Sosyal bilimlerde, içerik analizi yöntemi sıkça kullanılmaktadır. Bu yöntem, incelenen konuyla ilgili genel eğilimleri belirlemede etkili bir araç olmasının yanı sıra gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalara da yol gösterici niteliktedir (Metin & Ünal, 2022, s.275). Karataş (2015)'e göre betimsel analiz ile yapılan görüşmelerde bireylerin tanıtıcı özellikleri değerlendirilir, veriler içerik analizi ile tanımlanmaya çalışılır; benzerlik gösteren ve birbiriyle ilişkilendirilen veriler, belirli kavramlar ve temalar altında bir araya getirilerek yorumlanır. Bu çalışmada lisans öğrencilerinden elde edilen veriler aracılığıyla kategoriler, kodlar ve temalar oluşturularak tümevarımsal içerik analizi uygulanmıştır. Bu doğrultuda, verilerin detaylı bir şekilde incelenmesi amacıyla temalar ve kodlar belirlenerek içerik analizine, katılımcılardan doğrudan

alıntılar yapılarak betimsel analize başvurulmuştur. Ayrıca, verilerin daha anlaşılır ve sistematik şekilde sunulması için araştırmaya katılan lisans öğrencilerine K1 K2, K3 olarak kod atanmıştır.

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Arslan (2022) bir araştırmanın bilimsel değeri, araştırmacıların bulgularının geçerlilik ve güvenilirliğini kanıtlayabilme yeteneğine bağlı olduğunu bildirmiştir. Bu noktada, bilimsel araştırmanın türü ve araştırılan konuyla ilgili geçerlilik ve güvenilirliği sağlamaya yönelik adımların atılması beklenmektedir. Nitel çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirlik özellikle son birkaç on yılda ivme kazanmış ve bu ölçütleri sağlamaya yönelik çeşitli teknikler geliştirilmiştir (Guba, 1981; Lincoln & Guba, 1985; Miles & Huberman, 1994). Yıldırım ve Şimşek (2022) verilerin nasıl toplandığının ve sonuçlara nasıl ulaşıldığının detaylı bir şekilde açıklanmasının geçerliğin önemli koşullarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada geçerliğin sağlanması için ilgili alanda uzman iki öğretim üyesi ve beş öğrenci ile görüşme sorularına ilişkin ön test yapılmıştır. Buna ilaveten, araştırma sürecine ilişkin bütün uygulamalar adım adım açıklanmış ve katılımcılara ilişkin bazı görüşlere tabloların altında doğrudan yer verilmiştir. Araştırmacı katılımcılardan elde ettiği görüşleri kategorileştirerek kod ve temalar oluşturmuştur. Kod ve temaların oluşturulması ilk olarak araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve daha sonra aynı işlem bağımsız iki öğretim üyesi tarafından tekrarlanmıştır. Araştırmacı ve bağımsız öğretim üyeleri tarafından yapılan kodlamalar Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen kodlayıcılar arasında görüş birliği formülü {Güvenirlik= (Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) *100} ile incelenmiştir. Görüş birliği, araştırmacı ve uzmanların aynı kodları kullanmalarını ifade ederken, görüş ayrılığı ise araştırmacı ve uzmanların farklı kodları kullanmasını ifade etmektedir. Bu çalışmada, üç kodlayıcı arasındaki görüş birliği %86 olarak tespit edilmiştir. Miles ve Huberman (1994) kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olmasını tavsiye etmektedir.

2.5. Araştırma Etiği

Bu çalışma, etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmiş ve gerekli etik kurul izinleri alınmıştır. Etik kurul izni, Çağ Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'nun 21.05.2024 tarih ve 2024/02 sayılı kararı ile bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği açısından uygun olduğu kararı alınmıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcı görüşleri doğrultusunda oluşturulan temalar, kodlar ve katılımcılara ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. Sorulara verilen cevaplardan bazıları ilgili tabloların altında sunulmuştur. Ayrıca, bazı katılımcılar birden fazla tema veya koda girebilecek cevaplar verdiği için, kodların toplamı katılımcı sayısından fazla olabilmektedir. Tablo 1'de çalışmaya dahil edilen katılımcılara ilişkin demografik bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Değişkenler	n	%	Demografik Özellikler	Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Erkek	13	72	Aylık Hane Geliri	17.001 ve altı	0	-
	Kadın	5	28		17.001-25.000	1	5
Toplam		18	100	25.001-33.000	3	17	
Yaş	22	3	17	Toplam	33.001-41.000	4	22
	23	12	67				
	24	1	5				
	25	2	11				
Toplam		18	100	İkamet Edilen Şehir	Adana	9	50
					Mersin	5	28

Katılımcının Gelir Kaynağı	Aile	14	78		Tarsus	4	22
	Burs/Kredi	1	5	Toplam		18	100
	Çalışıyor	3	17				
Toplam		18	100				

Tablo 1’de görüldüğü gibi, katılımcıların %72’sini erkekler, %28’ini kadınlar oluştururken, katılımcıların %67’sinin 23 yaşında olduğu görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların %56’sının aylık hane geliri 40.000 TL ve üzeri olduğu görülmüştür. Gelir kaynağı olarak, katılımcıların %78’inin aileleri tarafından karşılandığı, %50’sinin ise Adana’da ikamet ettiği belirlenmiştir.

Tablo 2

Katılımcıların Bölümü Tercih Etme Nedenleri

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Bilinçli Tercih	Kişilik özelliklerine uygunluk	2	K ₂ , K ₁₃
	Bölümün geleceğinin açık olması	3	K ₁ , K ₁₇ , K ₁₈
	Aile fertlerinin bu bölümden mezun veya iş sahibi olması	8	K ₃ , K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₅
	Bölgenin lojistik alanında yüksek potansiyele sahip olması	1	K ₁₅
	Araştırmaya dayalı	2	K ₁₄ , K ₁₆
Toplam		16	
Bilinçsiz Tercih	Rastgele seçim	1	K ₁₁
	Çevre baskısı	1	K ₄
Toplam		2	

Öğrencilerin bölümü tercih etme nedenleri Tablo 2’de gösterilmektedir. Çalışmaya katılan 16 öğrenci bölümü bilinçli seçtiklerini belirtmiştir. Bu öğrencilerden 8’i bölümü seçmelerinde aile fertlerinin etkisi olduğunu, 3’ü bölümün geleceğinin açık olmasından dolayı, 2’sinin kişilik özelliklerinden, 2’sinin araştırmaya dayalı ve 1’inin bölgenin lojistik açısından yüksek potansiyele sahip olduğu düşüncesiyle bölümü tercih ettiği beyan etmiştir. Araştırmaya katılan 2 öğrenci ise rastgele seçim yaptığı ve çevre baskısı nedeniyle bölümü bilinçsiz olarak tercih ettiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Bu bölümü bilinçli olarak seçtim. Günümüz iş dünyasında işletme bölümünün çok geçerliliğinin kalmaması nedeniyle daha spesifik alanlara yönelmenin daha iyi olacağını düşündüm. Gümrük konusunda uzmanlaşmak istediğim için ve kamudaki ilgili alanlara bu bölümden mezunlar alındığı için bu bölümü tercih ettim.” (K6)

“Bu bölümü bilinçli olarak seçtim. Bölüm tercihinden önce yakın çevremle potansiyel bölüm tercihlerini tartıştım. Yakın aile üyelerimden biri de bir firmanın dış ticaret departmanında üst düzey yönetici olarak çalıştığı için beni bu bölüme yönlendirdi.” (K9)

Tablo 3

Katılımcıların Bölümle İlgili Görüş Değişimi

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Olumlu Değişim	Alana ilişkin bilginin artması	6	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₆ , K ₁₀ , K ₁₈
	Araştırma becerilerinin gelişmesi	3	K ₁ , K ₂ , K ₁₈
	Özgüvenin yükselmesi	3	K ₂ , K ₄ , K ₆
	Eğitimin içeriği ve kalitesi	11	K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
	Bölgenin üniversiteye ilişkin tutumu	1	K ₅
Toplam		24	
Olumsuz Değişim	Uygulama derslerindeki yetersizlik	1	K ₃

Toplam		1	
Değişim yok	Zaten olumlu fikir sahibi	2	K7, K8
Toplam		2	

Öğrencilerin bölümle ilgili görüşlerinin birinci sınıftan dördüncü sınıfa nasıl değiştiği Tablo 3’de gösterilmektedir. Çalışmaya katılan 11 öğrenci eğitimin içeriği ve kalitesi, 6 öğrenci alana ilişkin bilginin artması, 3 öğrenci araştırma becerilerinin gelişmesi, 3 öğrenci özgüvenlerinin yükselmesi ve 1 öğrenci bölgenin üniversiteye karşı tutumuna bağlı olarak dördüncü sınıftaki görüşlerinin birinci sınıftaki görüşlerine göre olumlu yönde değiştiğini ifade etmiştir. Çalışmadaki 1 öğrenci uygulama derslerindeki yetersizlik sebebiyle dördüncü sınıftaki görüşlerinin birinci sınıftaki görüşlerine göre olumsuz yönde değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca, 2 öğrenci birinci ve dördüncü sınıftaki görüşleri arasında fark olmadığını beyan etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Dürüst olmak gerekirse birinci sınıfta bölüm hakkında pek fikrim yoktu. Ancak, ilerleyen yıllarda eğitimin içeriği ve kalitesini gördükçe bölümle ilgili görüşlerim olumlu yönde değişti.” (K17).

“Birinci sınıfta açıkçası biraz tedirgindim. Lisans eğitimime yeni başladığım için teorik ve pratik bilginin nasıl öğrenileceği ve uygulanacağı konusunda şüphelerim vardı. Ancak, ilerleyen yıllarda bölüme ilişkin bilgi seviyem arttıkça özgüvenim de yükseldi ve bu gelişmeler bölümle ilgili görüşlerimi olumlu yönde etkiledi.” (K6)

Tablo 4

Katılımcıların Lisans Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözümler

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Sorunlar	Çalışma zorunluluğu	4	K1, K2, K8, K9
	Uzaktan eğitim	16	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18
	Ulaşım	1	K4
	Bölümün %100 İngilizce olması	8	K5, K9, K12, K14, K15, K16, K17, K18
Toplam		29	
Çözümler	Uzaktan eğitime adaptasyon	16	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18
	Yabancı dile daha fazla zaman ayırma	8	K5, K9, K12, K14, K15, K16, K17, K18
	Kampüse ortak araçla gelme	1	K4
	İşyerinden sınav zamanları izin alma	4	K1, K2, K8, K9
Toplam		29	

Öğrencilerin lisans eğitimi boyunca karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara dair çözümler Tablo 4’de gösterilmektedir. Çalışmaya katılan 16 öğrenci Covid-19 pandemisi nedeniyle uzaktan eğitime geçiş zorunluluğunu en büyük sorun olarak belirtmiştir. Öğrencilerden 8’i bölümün %100 İngilizce olmasının, 4’ü üniversiteye devam edebilmek için çalışmak zorunda olduklarını ve 1’i kampüsün şehir merkezinden uzak olması nedeniyle lisans eğitimi boyunca sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerden 16’sı uzaktan eğitime adapte olarak, 8’i yabancı dile daha fazla zaman ayırarak, 4’ü çalıştıkları işyerinden sınav zamanlarında izin alarak ve 1’i kampüse ortak araçla gelerek sorunların üstesinden geldiğini beyan etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Üniversiteye devam edebilmek için çalışmam beni çok zorladı. Hem dersler hem iş yerindeki sorumluluklar beni çok zorladı. Fiziksel ve zihinsel olarak çok yorulduğum için bazı zamanlarda ders notlarım çok düştü. Dolayısıyla, iş yeriyle bu durumu konuşup, onlardan yardım istedim. İş yerimin özellikle sınav haftasında bana kolaylık sağlamasından sonra ders notlarımı biraz toparlayabildim” (K2)

“Bölümün %100 İngilizce olması biraz beni zorladı. Derslerde kendimi bir şekilde ifade edebiliyordum ancak sınavlarda İngilizce cevap vermek beni oldukça zorladı. Hem soruya ilişkin bilginin net olarak ifade edilmesi hem de bunu farklı bir dilde yazmak çoğu zaman bir sorun olarak karşıma çıktı.” (K₅).

Tablo 5

Katılımcıların Çalışmak İsteddiği Sektör ve Nedenleri

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Özel Sektör	Geniş iş imkânı	11	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₆
	Yüksek maaş	8	K ₂ , K ₄ , K ₈ , K ₉ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₅ , K ₁₇
	Kariyer hedefi	9	K ₁ , K ₃ , K ₄ , K ₇ , K ₁₀ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₇
Toplam		28	
Kamu Sektörü	Rekabet ve belirsizlikten kaçınma	3	K ₆ , K ₁₁ , K ₁₈
Toplam		3	

Öğrencilerin çalışmak istediği sektör ve nedenleri Tablo 5’te gösterilmektedir. Öğrencilerden 11’i geniş iş imkânı, 9’u kariyer hedefi ve 8’i yüksek maaş beklentisi nedeniyle özel sektörde çalışmak istediğini ifade etmiştir. Diğer yandan, çalışmaya katılan 3 öğrenci rekabet ve belirsizlikten kaçınmak için kamu sektöründe çalışmak istediğini beyan etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Mezun olduktan sonra kamu sektöründe çalışmak istiyorum. Devlet güvencesi altına girerek kriz dönemlerinde kendimi garanti altına almak istiyorum.” (K₁₁)

“Mezun olduktan sonra özel sektörde lojistik alanında çalışmak istiyorum. Özel sektörde rekabetin çok yoğun olduğunu biliyorum, bu rekabet sayesinde kendimi daha iyi geliştirebileceğimi düşünüyorum. Uygun şartlar sağlandıktan sonra da kendim bir girişimci olarak bu alana yatırım yapmayı hedefliyorum.” (K₃)

Tablo 6

Katılımcıların Lisans Eğitimindeki Zayıf Noktaları

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Eksiklik var	İngilizce ve 2. yabancı dil	10	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₅ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
	Uygulamaya yönelik ders sayısı	13	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₁ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
	Üniversite-sanayi iş birliği	3	K ₁ , K ₂ , K ₃
	Mesleki ders sayısı	7	K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₁ , K ₁₂
Toplam		33	
Eksiklik yok	Alan ve uygulamaya yönelik ders sayısı	2	K ₁₄ , K ₁₈
Toplam		2	

Öğrencilerin lisans eğitimi süresince kendilerini eksik gördüğü noktalar Tablo 6’da gösterilmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 13’ü uygulamaya yönelik ders sayısının az olduğunu, 10’u İngilizce ve 2. Yabancı dil derslerinin işleyişinin hatalı veya eksik olduğunu, 7’si mesleki ders sayısının az olduğunu ve 3’ü üniversite ile sanayi iş birliğinin yetersizliğinden bahsetmiştir. Öğrencilerden 2’si ise alan ve uygulamaya yönelik ders sayısının yeterli olduğunu belirterek eğitimde bir eksiklik olmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“İngilizce ve 2. Yabancı dil eğitiminin daha iyi verilebileceğini düşünüyorum. Özellikle iş hayatında sıklıkla kullanacağımız yabancı dilde resmi yazışma ve konuşmaya yönelik eğitici faaliyetlerin daha fazla olması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca, teorik ve pratik uygulamaların

çok farklı olduğunu staj döneminde gördüm. Dolayısıyla, uygulamaya yönelik derslerin sayısını artırılması önem arz etmektedir.” (K₄).

“Üniversite ile sektördeki firmaların ikili anlaşma yapmasına önem veriyorum. Özellikle, mezun olduktan sonra öğrencilerin istihdam edilmesinde üniversite-sanayi iş birliğinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ancak, üniversitemiz ile sektör arasında yeteri kadar iletişim kurulamadığını lisans eğitimi boyunca gözlemledim.” (K₁)

Tablo 7

Katılımcılara İş Bulmada Yardımcı Olacak Girişimler

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Girişim var	Staj	15	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇ , K ₁₈
	Network oluşturma	13	K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇ , K ₁₈
	Sertifika programları	6	K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₁₃ , K ₁₄
	Kulüp ve sosyal faaliyetler	6	K ₅ , K ₆ , K ₁₀ , K ₁₄ , K ₁₆ , K ₁₇
	Yabancı dili geliştirme	1	K ₃
Toplam		41	
Girişim yok	Somut bir girişim yok	2	K ₇ , K ₁₁
Toplam		2	

Öğrencilerin kendilerine iş bulmada yardımcı olabilecek girişimleri Tablo 7’de gösterilmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 15’i staj yaptığını, 13’ü sektördeki firmalarla yakın iletişim kurduğunu, 6’sı sertifika programlarına katıldığını, 6’sı kulüp ve sosyal faaliyetlerde rol aldığını ve 1’i yabancı dilini geliştirmek için ekstra çaba sarf ettiğini belirtmiştir. Diğer yandan, öğrencilerden 2’si iş bulmak için herhangi bir çaba sarf etmediğini beyan etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Mezun olduktan sonra iş bulabilmek için çok güzel networkler geliştirdim. Özellikle staj yaptığım firmalarla çok yakın bağlantılar kurdum ve hala iletişimim devam ediyor. Staj yaparken zayıf olduğum noktaları gözlemledim ve bu yönlerimi geliştirmek için sertifika programları gibi çeşitli eğitimlere dahil oldum.” (K₁₄)

“Sektör hakkında bilgi ve deneyimim olması açısından staj yaptım. Staj yaparken sektördeki karar vericilerle iletişimde olmanın ne kadar önemli olduğunu gördüm. Bu doğrultuda, gerek LinkedIn gibi profesyonel iş ağlarında gerek yüz yüze sektördeki yöneticilerle yakın ilişkiler kurmaya çalıştım.” (K₁₈)

Tablo 8

Katılımcıların Uzmanlık Tercihleri ve Nedenleri

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Uzmanlık alanı	Lojistik operasyon	6	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₇ , K ₁₀ , K ₁₁
	Satış ve pazarlama	7	K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₃ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
	İhracat	3	K ₆ , K ₁₂ , K ₁₄
	Gümrük	2	K ₃ , K ₁₈
Toplam		18	
Tercih nedeni	Referansa sahip olmak	10	K ₁ , K ₄ , K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₅ , K ₁₈
	Küresel ticaretteki rolü	9	K ₂ , K ₃ , K ₅ , K ₆ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₂ , K ₁₅ , K ₁₇
	Kişilik özellikleri ile uyum	11	K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₇ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
Toplam		30	

Öğrencilerin hangi alanda uzmanlaşmak istediği ve nedenleri Tablo 8’de gösterilmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 7’si satış ve pazarlama alanında, 6’sı lojistik operasyon süreçlerinde, 3’ü ihracat alanında ve 2’si gümrük işlemlerinde uzmanlaşmak istediğini ifade etmiştir. Öğrencilerden 11’i seçmiş olduğu uzmanlık alanı ile kişilik özelliklerinin uyum gösterdiğini, 10’u ilgili uzmanlık alanlarında referans sahibi olduklarını ve 9’u uzmanlık alanlarının küresel ticarete önemli rol oynadığını düşündükleri için tercih ettiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Staj yaptığım firmada satış ve pazarlama bölümünde çalışmışım. Staj döneminde satış ve pazarlama alanının kişilik özelliklerimle çok uyumlu olduğunu gözlemledim. Çünkü sahada çalışmayı ve insanlarla iletişim kurmayı seviyorum. Dolayısıyla, satış ve pazarlamada uzmanlaşıp bu alanda kariyerimi sürdürmeyi düşünüyorum.” (K₁₃)

“Uluslararası ticaret ve lojistik bölümü öğrencisi olduğum için dış ticaret ve ihracat süreçleri hep ilgimi çekmiştir. Ticaret ve ihracatın avcı-toplayıcı atalarımızdan beri var oluşu ve küresel ekonomideki yeri düşünülürse, bu uzmanlık alanının önemi yadsınamaz gerçektir. Benim kariyer hedefimde, ihracat alanında uzmanlaşarak kurumsal bir firmanın dış ticaret departmanında görev almaktır.” (K₁₂)

Tablo 9

Katılımcıların Çalışacağı Yerden Beklentileri

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Çalışılacak Yerden Beklenti	Bilgi ve deneyim kazandırması	13	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
	Değer yaratması	12	K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇
	Esnek çalışma imkânı	1	K ₆
	Fırsat eşitliği	2	K ₈ , K ₁₄
	Yüksek maaş ve sosyal olanaklar	3	K ₉ , K ₁₁ , K ₁₈
	Çalışma ortamının kaliteli olması	2	K ₁₁ , K ₁₈
	Cinsiyet eşitliği	1	K ₁₃
Toplam		34	

Öğrencilerin çalışacağı yerden beklentileri Tablo 9’da gösterilmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 13’ü çalışacağı yerin kendisine bilgi ve deneyim kazandırmasını, 12’si kendisine değer yaratmasını, 3’ü yüksek maaş ve sosyal olanaklar sağlamasını, 2’si fırsat eşitliği sunulmasını, 2’si çalışma ortamının elverişli olmasını, 1’i esnek çalışmaya uygun olmasını, 1’i ise iş yerinde cinsiyet eşitliğinin korunmasını beyan etmiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Çalışacağım yerden yeni mezun olduğum için yüksek maaş veya diğer sosyal olanakları beklemem gerçekçi olmaz. Bu yüzden çalışacağım yerden ilk beklentim bana sektör ve iş ile ilgili bilgi ve deneyim kazandırması olacaktır. Ayrıca, çalıştığım yerin beni önemli hissettirmesi ve bana değer katması da çok önemlidir.” (K₃)

“Hayat şartları göz önünde bulundurulduğunda çalışacağım yerden ilk beklentim beni maddi olarak memnun etmesidir. Yüksek maaşın yanı sıra özel sağlık sigortası, yol ve yemek ücreti gibi diğer yan olanaklarında iyi olmasını beklerim.” (K₉)

Tablo 10*Katılımcıların Çalışacağı Yerden İlk Beş Yıllık Beklentileri*

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Çalışacağı Yerden İlk Beş Yıllık Beklentiler	Yüksek maaş ve sosyal imkanlar	15	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K12, K13, K14, K15, K16, K17
	Terfi	12	K2, K3, K4, K5, K6, K7, K11, K12, K14, K15, K16, K17
	Yurtdışı eğitim imkânı	2	K1, K6
	İstikrar ve güven	5	K4, K5, K6, K7, K13
	Tecrübe ve değer yaratması	3	K9, K11, K12
	Kaliteli çalışma ortamı	4	K12, K16, K17, K18
Toplam		41	

Öğrencilerin çalışacağı yerdeki ilk 5 yıldaki beklentileri Tablo 10'da gösterilmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 15'i yüksek maaş ve sosyal imkânlar, 12'si terfi alma, 5'i iş yerinde istikrar ve güven, 4'ü kaliteli çalışma ortamı, 3'ü iş yerinin tecrübe ve değer yaratması, 2'si ise iş verenin çalışanına yurtdışı eğitim imkânı sunmasını vurgulamıştır. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Yeni mezun olduğum dönemde önceliğim çalıştığım yerin bana bilgi ve deneyim kazandırması olacaktır. Ancak, ilk 5 yıldan sonra önceliğim çalıştığım yerin beni maddi ve sosyal olarak tatmin etmesi olacaktır. Ayrıca, emeklerimin karşılığı olarak terfi almamda beni ayrıca motive edecektir.” (K5)

“Özel sektörde çalışmanın oldukça rekabetçi ve yıpratıcı olduğunu staj döneminde anladım. Çalışacağım yerden ilk 5 yıl ki beklentim bana yüksek lisans/doktora eğitimim için anlayış göstermesidir. Şirket politikası ve imkanları doğrultusunda eğitimimi yurtdışında yapabilmem için bana şans vermelerini çok önemsiyorum.” (K1)

Tablo 11*Katılımcıların Mesleklerini İcra Etmek İstedikleri Yer*

Tema	Kod	n	Katılımcılar
Yurtdışı	İş etiği açısından daha elverişli ortam	1	K4
	Refah ve hayat standartları	8	K4, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K15
	Kurumsallık	1	K4
	Mesleki tecrübe	2	K12, K13
Toplam		12	
Yurtiçi	Türkiye'nin lojistik ve ihracat açısından potansiyele sahip olması	5	K1, K2, K3, K5, K8
	Maliyet avantajı	1	K3
	Deneyim eksikliği	6	K5, K6, K14, K16, K17, K18
	Sevdikleriyle yaşama	2	K3, K5
Toplam		14	

Öğrencilerin mesleklerini nerede icra etmek istedikleri Tablo 11'de gösterilmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerden 8'i refah ve hayat standartları, 2'si mesleki tecrübe, 1'i iş etiğinin daha gelişmiş olması, 1'i ise kurumsallık nedeniyle mesleklerini yurtdışında devam ettirmek istediklerini belirtmiştir. Öğrencilerden 6'sı deneyim eksikliği, 5'i Türkiye'nin lojistik ve ihracat açısından sahip olduğu potansiyel, 2'si sevdiklerinden ayrılmak istemeyişi, 1'i ise maliyet avantajı nedeniyle mesleklerini yurtiçinde devam ettirmek istediklerini vurgulamıştır. Öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Ülkemizin ve bulunduğumuz bölgenin lojistik ve ihracat açısından yüksek potansiyele sahip olduğunu düşünüyorum. Özellikle ülkenin jeopolitik konumundan yararlanarak çevre ülkelere ihracat yapmayı hedefliyorum. Bu yüzden mesleğimi yurt içinde icra etmek istiyorum.” (K₈)

“Şu an ki deneyim ve bilgilerimle yurtdışında iş yapmanın çok zor olduğunu biliyorum. Yurtdışında bir süre çalışıp, gerekli bilgi ve deneyimi kazandıktan sonra mesleğimi yurt dışında devam ettirmek istiyorum.” (K₁₆)

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Son birkaç on yılda, uluslararası ticaret ve lojistik bölümüne artan bir ilginin olduğu söylenebilir. Özellikle 21. yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler, sınırlar ötesi ticarete ivme kazandırmış ve lojistik operasyonlarını daha önemli hale getirmiştir. Küresel ekonomideki hızlı büyüme yükseköğretim alanını da etkilemiş ve uluslararası ticaret ve lojistik lisans programlarındaki öğrenci sayısı her geçen gün artmıştır. Buna bağlı olarak, üniversiteler bünyesinde uluslararası ticaret ve lojistik bölümüne ilişkin açık öğretim, fakülte ve yüksekokulu sayısında artış yaşanmıştır. Dolayısıyla, uluslararası ticaret ve lojistik bölümündeki öğrencilerin eğitimini aldıkları alana dair düşünceleri ve gelecekteki mesleki beklentilerinin belirlenmesi önem kazanmıştır. Bu çalışmanın motivasyonu, uluslararası ticaret ve lojistik bölümü öğrencilerinin eğitim aldıkları alandaki deneyimlerini ve mesleki beklentilerini anlamak ve analiz etmektir. Bu bölümde eğitim gören öğrencilerin karşılaştığı zorlukları, memnuniyetleri ve gelecekteki kariyer hedeflerini belirlemek hem akademik alanda hem de endüstride bu alandaki eğitim programlarının iyileştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, bu çalışma, uluslararası ticaret ve lojistik alanındaki eğitim programlarının etkinliğini artırmaya ve öğrencilerin gelecekteki iş başarısını desteklemeye yönelik politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Birinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrenci bölümü bilinçli olarak seçtiğini ifade etmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerden yarıya yakını bu bölümü aile fertlerinden bazılarının bu bölümden mezun veya iş sahibi olmuş sebebiyle seçtiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, bölümün geleceğinin açık olması sebebiyle bu bölümü tercih ettiğini beyan eden öğrencilerde bulunmaktadır. Bölümü bilinçsiz tercih eden az sayıda öğrenci ise rastgele seçim yaptığı ve çevre baskısı nedeniyle bölümü tercih ettiğini belirtmiştir. Bu bulgular, öğrencilerin bölümlerini bilinçli tercih ettiğini ortaya koyan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Akyürek, 2020; Ateş, 2016; Bayram & Bayraktar, 2018; Demirtaş & Bozyiğit, 2023; Gürler, 2023; Küçük, 2012).

İkinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrenci dördüncü sınıftaki görüşlerinin birinci sınıftaki görüşlerine göre olumlu yönde değiştiğini ifade etmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerden büyük bir bölümü eğitimin içeriği ve kalitesi ile alana ilişkin bilgi seviyesinin artması sonucu birinci sınıftan dördüncü sınıfa geçiş sürecinde olumlu bir değişim yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca, çalışmadaki bir öğrenci uygulama derslerindeki yetersizlik nedeniyle olumsuz bir değişim yaşadığını ileri sürmüştür. Buna ilaveten, iki öğrenci birinci sınıf ile dördüncü sınıf arasındaki herhangi bir değişim yaşamadığını zaten bölümle ilgili olumlu görüşe sahip olduğunu beyan etmiştir. Bu bulgular Demirtaş ve Bozyiğit (2023)'in elde ettiği bulgularla uyusmaktadır.

Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin yaklaşık hepsi uzaktan eğitime geçiş zorunluluğunun kendilerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca, bölümün %100 İngilizce olmasının eğitim süresince zorluk yarattığını ifade etmişlerdir. Öğrenciler uzaktan eğitime adapte olarak ve yabancı dile daha fazla zaman ayırarak sorunların üstesinden gelmeye çalıştığını vurgulamıştır. Bu bulgular, Kocaman ve Ersoy (2021), Tonkuş ve Bakırhan (2022)'nin sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrenci kariyerini özel sektörde devam ettirmek istediğini belirtmiştir. Öğrencilerden birçoğu geniş iş imkânı, kariyer hedefi ve yüksek

maaş beklentisi ile özel sektörün daha cazip olduğunu ileri sürmüştür. Diğer yandan, çalışmaya katılan üç öğrenci rekabet ve belirsizlikten kaçınmak için kamu sektöründe çalışmak istediğini beyan etmiştir. Bu bulgular, Demirtaş ve Bozyiğit (2023), Gökoğlan ve Kaval (2020), Tezcan (2018), Tunç (2018)'in sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir.

Beşinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrenci uygulamaya yönelik ders sayısının ve yabancı dil derslerinin işleyişinin yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, çalışmadaki öğrencilerin yarısına yakını mesleki ders sayısının da yeterli olmadığını ifade etmiştir. Buna ilaveten, bazı öğrenciler üniversite-sanayi iş birliğinin daha iyi seviyede olması gerektiğini belirtmiştir. Diğer yandan, çalışmaya katılan iki öğrenci lisans eğitimindeki herhangi bir eksiklik olmadığını beyan etmiştir. Bu bulgular, Demirtaş ve Bozyiğit (2023), Özgüler (2016) ve Özoğlu vd. (2020)'in sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Altıncı alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrenci mezuniyet sonrası iş bulabilmek için somut girişimlerde bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bölümü staj ve network aracılığıyla kendilerine iş bulabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca, öğrencilerden bazıları mezuniyet sonrası iş bulabilmek için sertifika programlarına, kulüp ve sosyal faaliyetlerde yer almaya ve yabancı dili geliştirmeye odaklandığını ifade etmiştir. Diğer yandan, öğrencilerden ikisi mezuniyet sonrası iş bulabilmek için herhangi bir somut girişimde bulunmadığını beyan etmiştir. Bu bulgular, Demirtaş ve Bozyiğit (2023), Yalçınkaya ve Saydam'ın (2018) bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Yedinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrenci satış ve pazarlama ile lojistik operasyon işlemlerinde uzmanlaşmak istediğini vurgulamıştır. Ayrıca, öğrencilerden bazıları ihracat ve gümrük konusunda kendilerini geliştirmek istediğini belirtmiştir. Öğrencilerden birçoğu seçmiş olduğu uzmanlık alanı ile kişilik özelliklerinin uyum gösterdiğini bunun yanı sıra uzmanlık alanlarında referans sahibi olduklarını ve seçmiş oldukları uzmanlık alanlarının küresel ticarete önemli rol oynadığını ifade etmiştir.

Sekizinci alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çoğu öğrencinin çalışacağı yerden beklentisinin kendilerine bilgi ve deneyim kazandırması ile değer yaratması gerekliliğini ifade etmiştir. Ayrıca, öğrencilerden bazıları çalışacağı yerden yüksek maaş ve sosyal olanaklar, çalışma ortamının elverişli olması, fırsat eşitliği, esnek çalışma imkânı ve cinsiyet eşitliğinin korunmasını beklemektedir. Bu bulgular, Gürler (2023), Söylemez ve Kaya (2020), Yılmaz vd.'in (2020) sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Dokuzuncu alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerden hemen hemen hepsi çalışacağı yerden ilk 5 yıllık beklentilerini yüksek maaş ve sosyal olanaklar ile terfi alma olarak ifade etmiştir. Ayrıca, bazı öğrenciler çalışacağı yerden ilk 5 yılda istikrar ve güven, kaliteli çalışma ortamı, tecrübe ve değer yaratması ve yurtdışı eğitim imkânı sağlaması olarak belirtmiştir. Bu bulgular, Demirtaş ve Bozyiğit (2023), Gonzalez vd. (2014), Pallis ve Ng'nin (2011) elde ettiği sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Onuncu alt probleme ilişkin bulgular incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerden yarıya yakını refah ve hayat standartları nedeniyle mesleğini yurtdışında devam ettirmek istediğini belirtmiştir. Ayrıca, bazı öğrenciler mesleki tecrübe kazanma, iş etiği ve kurumsallık düzeyi sebebi ile yurtdışında çalışmanın daha cazip olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, öğrencilerin yarıya yakını deneyim eksikliğinden dolayı mesleklerini yurtiçinde devam ettirmek istediklerini bildirmiştir. Buna ilaveten, bazı öğrenciler Türkiye'nin lojistik ve ihracat açısından potansiyele sahip olması, sevdikleriyle bir arada yaşama isteği ve maliyet avantajı nedeniyle yurtiçinde mesleklerini icra ettirmek istediklerini beyan etmiştir. Bu bulgular, Demirtaş ve Bozyiğit (2023), Eşitti ve Buluk (2017), Tunç'un (2018) elde ettiği

bulgulara paralellik göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak politika yapıcılar, eğitimciler ve sektör yöneticileri için çeşitli öneriler geliştirilmiştir:

- Uluslararası ticaret ve lojistik bölümünde eğitim gören öğrencilerin bu tercihi bilinçli olarak yaptıkları gözlemlense de bu tercihin en büyük nedeni aile üyelerinin aynı bölümden mezun olması veya bu alanda çalışıyor olmalarıdır. Dolayısıyla, öğrencilere erken dönemde uluslararası ticaret ve lojistiğin küresel ekonomi için önemini ve gelecekteki avantajlarının anlatılmasının iyi olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, yükseköğretimdeki ilgili birimler, eğitimciler, politikacılar ve sektör yöneticileri lisans düzeyine gelmiş öğrencilere bu bölümün ülke kalkınmasındaki rolünü tanımlayacak etkinliklerde bulunması önem arz etmektedir.

- Öğrencilerden birçoğu kariyerini özel sektörde devam ettirmek istediğini belirtmiştir. Dolayısıyla, üniversiteler özel sektör firmalarıyla daha etkin iletişim kurmalı ve iş birlikleri geliştirmelidir. Böylece, öğrencilere daha geniş staj imkânı, işe alım fırsatı ve mentorluk gibi olanaklar sağlayabilir. Ayrıca, üniversiteler kariyer merkezleri aracılığıyla öğrencilere sektör ve trendler hakkında bilgi vererek, kariyer danışmanlığı görevini sürdürmelidir. Buna ilaveten, son yıllarda kamu sektörüne ilgi artış göstermektedir, kamuda görev alan idarecileri üniversiteye davet ederek kamuda çalışmanın avantaj/dezavantajları öğrencilerine aktarabilir.

- Öğrencilerin büyük bir bölümü müfredatta mesleki ve uygulamaya yönelik ders sayısının daha fazla olabileceğinden bahsetmiştir. Dolayısıyla, üniversiteler vaka analizi, sektöre yönelik gerçek uygulamalar ve saha araştırmaları gibi uygulamalı ders sayısını artırarak, öğrencilerin teorik bilgilerini pratiğe dönüştürmede yardımcı olabilir. Ayrıca, dünyadaki trendler takip edilerek uluslararası ticaret ve lojistik mesleğine ilişkin daha çeşitli mesleki dersler müfredata eklenebilir.

- Üniversitelerin öğrencilerine mezuniyet sonrası iş bulmasında yardımcı olabilmesi için kariyer merkezlerini aktif tutmalıdır. Bu merkez aracılığıyla, öğrencilere CV oluşturma, işe alım simülasyonları ve kariyer planlaması gibi konularda yol göstermelidir. Ayrıca, bu merkezlerin en önemli misyonunun öğrencileri dış dünyayla bir araya getirmesi olacaktır. Böylece, öğrenciler mezuniyet sonrası boşluğa düşmeyecek ve kariyer planlamasını kararlılıklar gerçekleştirecektir. Bu noktada, kariyer merkezinin profesyonel iş ağı oluşturmaları, kariyer fuarları, seminer ve mezunlarla buluşma gibi faaliyetleri organize etmesi önem arz etmektedir.

- Öğrencilerin birçoğu kariyerlerinin başlangıcında çalışacağı yerin kendilerine bilgi ve deneyim kazandırmasını ve bu süreçte şirketlerin değer yaratmasını istemektedir. Şirketler, öğrencilere staj ve mentorluk ve yeni mezun programı aracılığıyla kurum kültürlerini tanıtabilir ve iş süreçlerine ilişkin bilgi ve deneyimlerini öğrencilerle paylaşabilir. Ayrıca, şirketler ile üniversiteler iş birliği yaparak sektöre yönelik uygulamalı eğitim programları geliştirebilir, böylece öğrenciler gelecekte çalışacağı iş sahasında hangi beceri ve niteliklere sahip olması gerektiğini daha iyi anlayabilir.

- Öğrencilerin yarıya yakını mesleklerini yurt dışında devam ettirmek istediğini belirtirken, diğer yarısı yurt içinde devam ettirmek istediğini ifade etmiştir. Genç ve eğitimli nüfus ülkelerin en büyük kaynağı ve güçlü noktasıdır. Bu noktadan hareketle, ülkemizdeki gençlerin beyin göçünü engellemek için iş fırsatlarının çeşitlendirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması yerinde olacaktır. Ayrıca, gençlerin dünyadaki gelişmeleri takip etmesi için nitelikli eğitim ve araştırma olanaklarının sağlanması önem arz etmektedir. Buna ilaveten, gençlerin yaratıcı iş fikirlerini destekleyecek yenilikçi ekosistemler oluşturulmalı ve ülkeye katma değer sağlayacak girişim faaliyetleri desteklenmelidir. Gerek kamu gerek özel sektördeki çalışma koşullarının iyileştirilmesi, daha adil ücretlendirme, sosyal olanaklar, yurt içi ve yurt dışı eğitim imkanları, esnek çalışma gibi olanakların yaygınlaştırılması gençleri daha motive edecektir.

Bu çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Araştırma, Türkiye'deki bir vakıf üniversitesinde uluslararası ticaret ve lojistik bölümünde öğrenim gören 18 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, elde edilen bulguların genelleme yapılabilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, bu çalışmanın sonuçlarının özellikle bölgedeki sektör yöneticilerine, eğitimcilerine ve politika yapıcılarına bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, daha geniş öğrenci ve üniversite örneklemi içerecek şekilde planlanarak daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca, bu çalışma yalnızca uluslararası ticaret ve lojistik öğrencileriyle sınırlıdır. Gelecekteki çalışmalarda diğer bölüm öğrencileri de dahil edilerek, bölümler arası karşılaştırma yapılabilir. Son olarak, dış ticaret ve lojistik alanında öncü olan ülkelerdeki lisans öğrencileriyle benzer çalışma tekrarlanabilir ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

Teşekkür

Bu proje, Çağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2024-1-4 proje numarası ile desteklenmiştir.

5. Kaynakça

- Akyürek, R. (2020). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin müzik öğretmenliğini tercih etme nedenlerinin belirlenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(24), 2856-2874.
- Altunışık, R., Boz, H., Gegez, E., Koç, E., Sığırı, Ü., Yıldız, E., & Yüksel, A. (2023). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler*. Seçkin.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395-407.
- Ateş, S. S. (2016). Yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin kariyer başlangıç tercihlerini etkileyen faktörler: Havacılık alanında uygulama, IBANESS Konferans Serisi. *Cataloging-in-Publication Data*, 153.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bayram, H. B., & Bayraktar, S. (2018). Meslek yüksekokulları öğrencilerinin eğitim aldıkları sektörün çalışma koşulları algısı ve kariyer beklentisi. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 216-224.
- Cox, M. F., Cekic, O., Ahn, B., & Zhu, J. (2012). Engineering professionals' expectations of undergraduate engineering students. *Leadership and Management in Engineering*, 12(2), 60-70.
- Demirtaş, F., & Bozyiğit, S. (2023). Uluslararası ticaret ve lojistik öğrencilerinin geleceğe yönelik mesleki beklentileri. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 14(27), 107-134
- Eşitti, B., & Buluk, B. (2018). Öğrencilerin geleceğinde kariyer günleri etkinliklerinin rolü: Turizm işletmeciliği ve rehberlik lisans öğrencileri üzerine bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(1), 38-56.
- Gonzalez, M. J. F., Semjonovs, D., Bogdanecs, A., & Ozola, S. (2014). Youngsters' motivations and difficulties for choosing seafarer career. The Case of Latvia. *European Integration Studies*, (8), 131-140.
- Gökmenoğlu, T. (2013). Preparing teachers: Expectations and existing situation at faculties of education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 4(4), 39-54.
- Gökoğlan, K., & Kaval, U. (2020). Öğrencilerin kariyer stratejileri üzerine bir araştırma: Dicle üniversitesi örneği. *Turkish Business Journal*, 1(1), 15-28.

- Groenewald, T. (2004). A phenomenological research design illustrated. *International Journal of Qualitative Methods*, 3(1), 42-55.
- Guba, E. G. (1981). Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries. *Ectj*, 29(2), 75-91.
- Gürler, D. A. (2023). Müzik bölümü lisans öğrencilerinin mesleki ve gelecek beklentileri. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54).
- Hall, D. T. (2002). *Careers in and out of organizations*. Sage.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kocaman, F., & Ersoy, A. F. (2021). Pandemi Sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin yaşadığı stres ve kaygı durumları: Nitel bir çalışma. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 7(1), 224-240.
- Küçük, D. P. (2012). Müzik öğretmenlerinin müzik öğretmenliği mesleğine yönelik tutumları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 151-161.
- Lester, S. (1999). *An introduction to phenomenological research*. Stan Lester Developments.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Ma, W., Cao, X., & Li, J. (2021). Impact of logistics development level on international trade in China: A provincial analysis. *Sustainability*, 13(4), 2107.
- Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Money, J., Nixon, S., Tracy, F., Hennessy, C., Ball, E., & Dinning, T. (2017). Undergraduate student expectations of university in the United Kingdom: What really matters to them? *Cogent Education*, 4(1), 1301855.
- Obilor, E. I. (2023). Convenience and purposive sampling techniques: Are they the same. *International Journal of Innovative Social & Science Education Research*, 11(1), 1-7.
- Özdemir, M. A., & Kaymak, H. (2024). Coğrafya son sınıf öğrencilerinin coğrafya mesleğine bakış açıları. *International Journal of Geography and Geography Education*, (51), 26-47.
- Özgüler, Ö. (2016). İnşaat sektörünün meslek yüksekokulu öğrencilerinden beklentileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5, 50-59.
- Özoğlu, B., Senir, G., & Büyükkelik, A. (2020). Devlet Üniversitelerinde Lojistik Eğitime Yönelik Bir Araştırma. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 19-35.
- Pallis, A. A., & Ng, A. K. (2011). Pursuing maritime education: an empirical study of students' profiles, motivations and expectations. *Maritime Policy & Management*, 38(4), 369-393.
- Salawu, Y. O., Ghadiri, S. M., & Giwa, M. O. (2022). Effects of trade logistics on international trade: A systematic literature review. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2074341.
- Song, M. J., & Lee, H. Y. (2022). The relationship between international trade and logistics performance: A focus on the South Korean industrial sector. *Research in Transportation Business & Management*, 44, 100786.
- Söylemez, Ş. Ç., & Kaya, Ş. D. (2020). Mesleki Uygulama Beklentilerinin Kariyer Motivasyonu Üzerine Etkisi: Sağlık Yönetimi Bölümü Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 855-874.

- Spencer, F. (2005). The teaching and learning expectations of undergraduate Educational Psychology students. *In Proceedings of the 40th APS Annual Conference-Past Reflections, Future Directions* (pp. 303-307). Australian Psychological Society.
- Tezcan, F. (2018). Üniversite gençliğinin meslek seçimi ve gelecek beklentileri: Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(1), 27-57.
- Tomlinson, A., Simpson, A., & Killingback, C. (2023). Student expectations of teaching and learning when starting university: a systematic review. *Journal of further and higher education*, 47(8), 1054-1073.
- Tonkuş, M. B., & Bakırhan, C. (2022). Uzaktan Eğitimin Uygulamalı Alanlarda Eğitim Gören Öğrencilerin Anksiyete Düzeyine Etkisi. *Artuklu International Journal of Health Sciences*, 2(1), 7-18.
- Tunç, H. (2018). Uluslararası ticaret bölümü öğrencilerinin işsizlik kaygısının azalmasında etkili olan faktörler. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 254-264.
- Yalçınkaya, B., & Saydam, V. (2018). Staj süreçlerinin öğrencilerin mesleki beklentilerine etkisi: Marmara Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü üzerine bir inceleme. *Arşiv Dünyası*, 20, 1-20.
- Yılmaz, İ., DüNDAR, A., & Abdullah, A. T. L. İ. (2020). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun yordayıcısı olarak mesleki sonuç beklentisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 68-77.
- YÖK Atlas. (2024). YÖK Lisans Atlası. <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php> (Erişim Tarihi: 15.04.2024)